

6

Δαφνόφυλλό μου πού ἄστραφες σὲν ἀναμμένο θάτο·
ὁ ἐχτρός τὸ καταράστηκε κι ὁ φίλος εὐλογᾷ το.

ΣΕΦΕΡΗΣ

Ἄμοργός, 4 Σεπτ. 61

Γ.Γ. Φυσικά ὑπάρχουν καὶ ἄλλες τεχντροπίες· λ.χ.

τὸ 4:

Τὰ ψάρια
σοῦ ἔκοιραν τὰ δάχτυλα·
μὴν παίζεις μ' αὐτά.

τὸ 5:

Λεπίδι κοφτερό
τὸ νέο φεγγάρι·
γέμισε κόκκινο.

κτλ. κτλ.

Η ΣΚΟΤΕΙΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ*

(Ἕνα γράμμα)

Φίλε Κύριε Καραντώνη,

Εἶμαι ἕνας νέος ἐπαρχιώτης πού δὲν μπορεῖ νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπαρχία του καὶ προσπαθεῖ νὰ φωτιστεῖ παρακολουθώντας τὰ λογοτεχνικά φύλλα πού μᾶς στέλνει ἡ Ἀθήνα. Δὲν ἔχω διαβάσει πολλά, ἀλλὰ διαβάζω μὲ ἐπιμέλεια καὶ προσοχή, ἀφοῦ ἡ μονότονη ζωὴ μας μᾶς ἀφήνει ἀμέριμνες ὥρες. Σὰν ταχτικός σας ἀναγνώστης/παίρνω τὸ θάρρος νὰ σᾶς ὑποβάλω μιὰ ἐρώτηση.

Πολὺς λόγος γίνεται ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια γιὰ τὴ σκοτεινότητα στὴν ποίηση. Θὰ ἤθελα νὰ σᾶς ρωτήσω: γιατί στὴν πρωτεύουσα δὲν μιλάει ποτέ κανεὶς γιὰ τὴ σκοτεινότητα τῆς κριτικῆς μας; Κι ὁμως, ἀπ' ὅλα τὰ κείμενα πού πέφτουν στὰ

* Τὸ ψευδώνυμο αὐτὸ γράμμα, δημοσιευμένο στὰ «Νέα Γράμματα» (Γ', 8-10, Αὐγουστος - Ὀκτώβριος 1937, σελ. 615-616), ἔμεινε ἀγνωστό, κατὰ ἐπιθυμία τοῦ ποιητῆ, στὴν «Βιβλιογραφία Γιώργου Σεφέρη» τοῦ Γ. Κ. Κατσιμπαλή — καθὼς καὶ ἡ ὁμοίως ψευδώνυμη συνέχειά του, πού δημοσιεύτηκε στὸ ἐπόμενο τεῦχος τοῦ ἴδιου περιοδικοῦ (σελ. 703-704). Εἶναι ὡστόσο πολλαπλὰ σημαντικὸ κείμενο: καὶ ὡς προμήνυμα τοῦ «Διάλογου πάνω στὴν ποίηση» (1938), καὶ ὡς παράδειγμα πολιτισμένης μαχητικότητας γιὰ καίρια λογοτεχνικά

χέρια μου, ή κριτική μου φαίνεται ή πιό σκοτεινή. Ένας ποιητής πού χρησιμοποιεί την έρμητική τεχνοτροπία, τó δηλώνει τουλάχιστο άμέσως: φαίνεται από τόν πρώτο του στίχο. Άντί νά μάς παρουσιάσει τόν ήλιο, μάς παρουσιάζει μιá έκλειψη τού ήλιου. Έμένα δέν μου άρέσουν οί συχνές έκλείψεις, προτιμώ τόν Πορφύρα, δέν τούς διαβάζω αύτούς τούς συγγραφείς, αλλά ξέρω τουλάχιστο, μόλις κοιτάξω τά ποιήματά τους, πού βρίσκομαι: τ' άφήνω, και ήσυχάζω. Μέ τούς κριτικούς δέν είναι τó ίδιο. Πρέπει νά διαβάσει κανείς δλόκληρα κατεβατά, για νά νιώσει, στό τέλος, πώς έχει μέσα στό κεφάλι του διάφορες πολú όρθολογισμένες φράσεις πού χτυπιούνται χωρίς νόημα. Γιατί γράφει ένας κριτικός; Τó λιγότερο για νά μάς μεταδώσει τó γούστο του, αν έχει καλό γούστο, τó περισσότερο για νά μάς δείξει ένα δρόμο, αν έχει θρει και ó ίδιος ένα δρόμο, μέσα στό λαβύρινθο τών έργων τής τέχνης. Και έπειδή οί δυó αυτές επιδιώξεις κατά γενικό κανόνα συνδυάζονται, λέω πώς αναγκαστικά ή μιá είναι προϋπόθεση και συνέπεια τής άλλης. Πώς πρέπει νά υπάρχει, δηλαδή, ένας λογικός ειρμός ανάμεσα στη θετική έκτίμηση τού κριτικού για μερικά, τά σημαντικότερα τουλάχιστο, έργα τέχνης και τίς θεωρίες του. Άλλιώς ή θεωρία είναι ξεκρέμαστη, είναι σκοτεινή.

Ό κ. Αίμ. Χ., στην «Καθημερινή», γράφει ένα άπέραντο άνάγνωσμα για τόν υπερρεαλισμό, όπου φαίνεται, αν όχι τίποτε άλλο, νά παρακολουθεί τά σύγχρονα ποιητικά ρεύματα, τά πιό προχωρημένα, νά έπιθυμεί τή λεγόμενη «άνανέωση τών ποιητικών τρόπων». Λαμπρά. Άλλά τότε πώς συμβαίνει νά έπαινει μέ τó άλλο χέρι τούς μετριότατους στίχους πού έπαινει στην έβδομαδιαία του στήλη; Πώς νά γεφυρώσω αύτό τó χάσμα; Και μήπως είναι τίποτε άλλο ή σκοτεινότητα, από ένα χάσμα, από μιá «έλλειψη»; Στην τελευταία «Καθημερινή» διαβάζω πάλι: «Ό ποιητής είναι και κάπως φιλόσοφος». Γιατί «κάπως»; Τó «φιλόσοφος» είναι ή δέν είναι καθορισμένη έννοια; Κι αν είναι, πώς νά συνδυάσω αύτό τó «κάπως» μέ τή σοβαρή (αν τή θεωρούμε σοβαρή) λειτουργία τού ποιητή; Άς συνεχίσουμε: «... Και για νά φθάση ó ποιητής στόν τρίτο τούτο σταθμό τής σκέψης [τίν «κάπως» φιλοσοφία], άφου ó πρώτος είναι ή παρατήρησης, ó δεύτερος ή άνάλυσις τών σωρευθέντων στοιχείων, και ó τρίτος ή κατεργασία τού ύλικού και ή συναγωγή τών συμπερασμά-

ξητήματα, μά και ως συμπληρωματικό τεκμήριο τής ροπής τού ποιητή νά πλάσει πρόσωπα τουλάχιστο μερικώς άνεξάρτητα από τήν ληξιαρχική - άστυνομική του ταυτότητα (Σεφέρης, Μαθιός Πασκάλης, Στράτης Θαλασσινός, Ίγνάτης Τρελός). Τέλος, άξιοσημείωτη, και συγκινητική, είναι ή διάφανη έπιθυμία τού Σεφέρη νά υποθέσει τήν ύπαρξη ενός νέου «επαρκή άναγνώστη» στό Άμύνταιον τού 1937. Κάποτε πού τόν ρώτησα γιατί διάλεξε τó Άμύνταιον, άποκρίθηκε πώς, όταν ύπηρετούσε στην Κορυτσά, περνούσε συχνά από εκεί μέ τó τραίνο και άναρωτιόταν αν δέν ύπήρχε, σέ τούτη τήν κομόπολη, έστω και ένα νέο παιδί πού νά διαβάζει μέ προσοχή τά ποιήματά του.

των, απαιτείται ἡ λειτουργία τῆς λογικῆς ἐπίμονα καὶ ἀναπόφευκτα». Ἀσφαλῶς απαιτεῖται, καὶ μᾶς τὸ ἔδειξαν οἱ λογικότετοι ὁπαδοὶ τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ, πού ἀπὸ λογικὴ ἔφθασαν στὸν ἐκ προμελέτης παραλογισμό. Ὅμως, καθὼς θυμοῦμαι ἀπὸ τὸ γυμνάσιο, οἱ τρεῖς σταθμοὶ πού σημειώνει ὁ κ. Αἰμ. Χ. εἶναι ἡ τυπικὴ πορεία τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψης, καὶ εἶχα τὴν ἐντύπωση πὼς ὑπῆρχε κάποια διαφορὰ ἀνάμεσα σ' αὐτὴ καὶ τὴ λειτουργία τοῦ καλλιτέχνη. Ἐπειτα ρωτιέμαι: ποιά εἶναι ἡ συναγωγὴ συμπερασμάτων τοῦ Ὅμηρου π.χ.; Ἐκτός ἂν εἶναι ἡ «Ἰλιάδα». Μὰ τότες, ἂν λέμε τὸ ἔργο τέχνης συμπέρασμα, δὲν εἶναι τοῦτο ἀσάφεια; Ἐπειτα σὲ κάποιο «Μπουκέτο» διάβαζα πὼς ὁ Οὐγκὼ ξυπνοῦσε στὶς πέντε τὸ πρωὶ καὶ ἀράδιαζε τοὺς στίχους του, χωρὶς νὰ σταματῆσει, σχεδὸν αὐτόματα, ὡς τὸ μεσημέρι. Ἄν εἶναι τὸ ἱστορικὸ ἀληθινόν, καὶ ἂν ὑποθέσουμε ὅτι συνεσώρευε, ἀνέλυε καὶ συνήγαγε ἀπὸ τὸ μεσημέρι ὡς τὸ βράδυ, πὼς νὰ πιστέψω ὅτι μιὰ τέτοια ποιητικὴ ροὴ δὲν ἀνέτρεπε πολλὰ φορὲς ὅλες τὶς προκαταρκτικὲς συναγωγὰς του; Ἄς παραδεχθοῦμε ὁμως — ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού τὸ ὑποστηρίζουν — πὼς ὁ Ὅμηρος δὲν ἦταν ποιητὴς καὶ πὼς ὁ Οὐγκὼ ἦταν ἓνας βλάκας· θυμοῦμαι ὥστόσο νὰ μοῦ ἔχουν διηγηθεῖ πὼς ὁ Μπαλζάκ ἀποκρίθηκε σ' ἓνα φίλο του πού θαύμαζε τὴν παρατηρητικότητά του: «Ἐγὼ δουλεύω πάρα πολὺ, δὲν μοῦ μένει καιρὸς νὰ παρατηρήσω». Ἄν δὲν παρατηροῦσε ὁ Μπαλζάκ, τότε ποίος παρατηροῦσε; Ὁ κ. Αἰμ. Χ. θέλει νὰ πεῖ κάτι ἄλλο. Τί θέλει νὰ πεῖ; Ἄς εὐχηθῶμε νὰ βρεῖ τὸν ὀρθὸ λόγον ἢ κριτικὴν ἴσως τὸν βρεῖ τότε καὶ ἡ ποίηση.

Ἀμύνταιον, 29 Σεπτεμβρίου 1937

Μὲ τιμὴ,

ΛΑΜΠΗΣ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΗΣ [=ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ]

